

ЛІНГВІСТИЧНА ОСНОВА ВИВЧЕННЯ ПРАГМАТИКИ ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ МАЙБУТНІМ УЧИТЕЛЕМ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

Теоретичному обґрунтуванню підлягає прагматична парадигма сучасного синтаксису простого речення в умовах навчання в педагогічному виші, зокрема концептуалізації антропологічного аспекту сучасної мовознавчої та дидактичної науки, пріоритету функційного підходу до вивчення мовних та мовленнєвих явищ, комунікативної основи підготовки майбутніх фахівців. Досліджено природу, сутність, ознаки, структуру прагматичного речення, акцентовано на різновекторності прагматичних підходів до вивчення мовних одиниць. Доведено необхідність реалізації прагматичних основ на заняттях із синтаксису простого речення у фаховій та комунікативній підготовці майбутнього вчителя-словесника.

Ключові слова: прагматика, просте речення, майбутній учитель української мови та літератури.

Теоретическому обоснованию подлежит прагматическая парадигма современного синтаксиса простого предложения в условиях обучения в педагогическом вузе, в частности концептуализации антропологического аспекта современной языковедческой и дидактической науки, приоритета функционального подхода к изучению языковых и речевых явлений, коммуникативной основы подготовки будущих специалистов. Изучено природу, суть, признаки, структуру прагматического предложения, акцентировано на разновекторности прагматических подходов к изучению языковых единиц. Доказана необходимость реализации прагматических основ на занятиях по синтаксису простого предложения у профессиональной и коммуникативной подготовке будущего учителя словесности.

Ключевые слова: прагматика, простое предложение, будущий учитель украинского языка и литературы.

Pragmatic paradigm of modern syntax of a simple sentence is under theoretical justification . It is important for training in pedagogical high school, in particular the conceptualization of the anthropological paradigm of modern linguistic and didactic science, for the priority of the functional approach to the study of language and speech phenomena, communicative basis of training of future specialists. It was studied the nature, the essence, features, pragmatic sentence structure. It was focused on a multi-vector pragmatic approaches to the study of language units. The necessity of implementing a pragmatic basis in the classroom on the syntax of a simple sentence in the professional and

communicative preparation of the future teacher of literature was proved. According to the author, the pragmatic basis of the sentence studying will help you to understand the syntax unit not only as a unit of the language system but as a unit of operation within the communication. It can help to form the signs of pragmatic speech, the ability of situational use of elementary speech acts in order to achieve the communicative intention and the effect on the recipient. As well as to have a new look at the features of the study of syntax in the school as a flexible way of representation of thought.

Key words: *the pragmatic, a simple sentence, the future teacher of Ukrainian language and literature.*

Актуалізацію проблеми вивчення прагматики синтаксису загалом та прагматики простого речення зокрема у виші пояснюємо кількома причинами: концептуалізацією антропологічної парадигми сучасної мовознавчої та дидактичної науки, пріоритетом функційного підходу до вивчення мовних та мовленнєвих явищ, умовою комунікативної основи підготовки майбутніх фахівців та формування успішного комуніканта.

Особливе місце названа проблема має посісти у фаховій підготовці вчителя української мови та літератури, оскільки допоможе осмислити речення не лише як одиниці системи, але й одиниці функціонування, сформувані ознаки прагматичного мовлення, що за основу має уміння варіативного, ситуативного використання елементарних мовленнєвих актів з метою досягнення мовцем успішного результату та впливу на співрозмовника (першочергово з учнівським середовищем), а також повному поглянути на особливості навчання синтаксису у школі як гнучкого способу репрезентації думки та втілення авторського наміру.

Незаперечним є факт поглиблення теоретичних та практичних досліджень у галузі прагмалінгвістики загалом та прагматики простого речення на сучасному етапі розвитку. Науковому обґрунтуванню підлягають поняття: «лінгвістична прагматика», «комунікативна прагматика», «когнітивна прагматика», «дикурсивна прагматика», «прагматичний підхід до вивчення одиниць мови», «прагматика мови», «прагматика мовлення» «прагматичний рівень тексту», «прагмема», «прагматично маркована (орієнтована) мовна одиниця» (Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, В. Богданов, Н. Болотнова, Н. Вежбицька, Т. Врабель, В. Герасимов, Л. Кисельова, Т. Космеда, А. Мецлер, М. Олешков, В. Ромашко, Ю. Степанов, Є. Тарасов та ін.), а також «прагматичний синтаксис», «прагматика комунікативних одиниць», «прагматика речення», «прагматичний компонент структури речення», «прагматичне значення речення», «прагматична функція речення» (Л. Безугла, В. Бурлакова, М. Вінтонів, К. Гуйванюк, В. Дем'янков, А. Загнітко, І. Іванова, А. Мустайокі, М. Нікітін, М. Плющ, Г. Почепцов, О. Почепцов, І. Сусов, О. Худяков, І. Шевченко тощо).

Метою нашого дослідження є теоретичне обґрунтування проблеми

прагматики простого речення у парадигмі функційного синтаксису як необхідної умови формування професійної та комунікативної компетентності майбутнього вчителя-словесника, формування його прагматичного мовлення, серед завдань – осмислення поняття «прагматика» у філософських науках, з'ясування природи, ознак та структури простого речення як одиниці прагматичного рівня мовлення, аналіз представлених у науковому дискурсі класифікацій типів простих речень за комунікативно-прагматичним змістом та виявлення його прагматичних функцій на рівні висловлювання.

Зауважимо, що вивчення прагматики простого речення у межах вищівського курсу синтаксису не відриваємо від основної традиційної програми, яка за основу має формальний підхід до опису й аналізу мовних одиниць, навпаки – спираємось на поняття мови як системи засобів і норм, але наголошуємо на рухливості мовної системи, комунікативних процесах та контекстуально залежних принципах її використання в конкретних ситуаціях спілкування, а отже, пропонуємо інтеграцію функційного та формального підходів у вивченні синтаксису. Крім того, прагматична парадигма вивчення синтаксичних одиниць передбачає ізоморфний підхід у викладанні: сукупність знань, умінь і навичок із прагматичного синтаксису майбутнього вчителя української мови має стати базою для навчання прагматичного речення у школі та формування елементів прагматичного мовлення учня.

Оволодіння студентами знаннями із названої проблеми пропонуємо із загальних положень про прагматику як науковий феномен, а також аналізу різновекторності прагматичних підходів до вивчення мовних явищ та одиниць.

Поняття «прагматика» в перекладі з грецького *pragma, pragmatos* означає *справа, дія*. Глибоко досліджуваним явище прагматизму є у філософії, логіці, семіотиці. Більшість сучасних мовознавців висловлюють позицію про те, що особливий науковий сплеск у руслі лінгвістичної прагматики припадає на 70–90-і рр. ХХ століття, а проте сама проблема виникла значно раніше.

Зародки елементарної прагматики спостерігаємо в дослідженнях античних філософів та філософів Середньовіччя Аристотеля, Геракліта, Епікура, Марка Аврелія, Платона, Сенеки, Сократа, Цицерона та інших. Однією з проблем, яка активно порушувалася в ті часи, – проблема активної, правильної діяльності людини (у тому числі мовленнєвої), людська поведінка продиктована розумом і чуттям (Аристотель, Епікур, Цицерон); суб'єктивність як чинник пізнання та оцінювання світу відіграє роль у побудові «найкращої держави» та «найкращого громадянина» (Цицерон), у взаємодії людей як особистій вигоді (Епікур), динаміці успішного розвитку самої людини та суспільства (Аристотель, Платон); тільки людина мудра, керована розумом має вплив, є вихователем і

володарем ситуації (Епікур, Марк Аврелій), її повчання повинне бути доступним, і головне – вражати душу (Сенека); залежно від ситуації одне і те ж повчання може бути одночасно відмінним і навіть протилежним (Геракліт).

Широковідомими в історії філософії є теорія «максими» прагматизму Ч. Пірса (1839–1914 рр.) (нагадаємо, що саме він увів поняття прагматики у світову науку), ідея вибірковості у діяльності свідомості У. Джеймса (1842–1910 рр.), філософсько-педагогічна концепція прагматичного спрямування виховання особистості Дж. Дьюї (1859–1952 рр.), осмислення культу естетичного почуття в прагматичному та раціональному житті Дж. Сантаяни (1863–1952 рр.), теорія мовних ігор Л. Вітгенштейна (1889–1951 рр.), теорія взаєморозуміння Ю. Габермаса (1929 р.) та інші.

На сучасному етапі глибоко досліджуваним явищем прагматики мови є у філософських дослідженнях І. Глухмана, М. Гончаренка, І. Матюшиної, В. Огнев'юка, Л. Ситниченка, Ю. Ситька та ін. Прагматичними маркерами стають проблеми функційності та активності мовних явищ, інтенційності мовного феномену, мови як суб'єктивної моделі реалізації мовленнєвої поведінки, впливу обставин на мовленнєву поведінку мовця, комунікативного смислу як результату взаємодії і взаєморозуміння учасників акту спілкування, ролі людського досвіду у створенні комунікативного смислу тощо.

Незаперечним є факт впливу і потенційної адаптації основних постулатів прагматичної філософії до концепції прагматики простого речення. Прагматична складова простого речення є універсальною за своєю природою та сутнісними характеристиками, проте одночасно це й інтегративний концепт, що зумовлює, крім філософських, врахування наукових досліджень із семіотики (К. Бюлер, У. Єско, Л. Єльсман, Е. Касіер, Ю. Лотман, Ч. Морріс, А. Нікітін, Е. Падучева, Ч. Пірс, Ю. Степанов, Ф. де Соссюр, А. Худяков та ін.), сучасної української літературної мови (П. Адамець, А. Бондарко, І. Вихованець, В. Гак, В. Даниленко, А. Загнітко, С. Кацнельсон, С. Караман, Т. Космеда, А. Мустайокі, М. Плющ, В. Храковський, Л. Щерба та ін.), лінгвістичної прагматики (Н. Арутюнова, Ф. Бацевич, Л. Безугла, Т. Космеда, М. Олешков, О. Почепцов, Т. Радзівська, В. Різун, О. Селіванова, К. Серажим, Дж. Серль, І. Сусов, Л. Формановська, Р. Якобсон), теорії мовної комунікації (А. Габідулліна, Г. Грайс, В. Манакін, В. Паращук, О. Семенюк, П. Стросон, О. Яшенкова та ін.), теорії мовленнєвих актів (В. Вундерліхт, К. Бах, В. Богданов, Дж. Ліч, О. Почепцов, Дж. Сейдон, Дж. Сьорль, Дж. Остін та ін.), лінгвосинергетики (Г. Бубнова, В. Гумбольдт, К. Кастанеда, О. Лосєв, О. Потебня, П. Флоренський, В. Юрченко та ін.), лінгвістики тексту (Н. Болотнова, Л. Мацько, Н. Реферовська), дискурсології (Н. Арутюнова, М. Бахтін, Л. Безугла, В. Богданов, В. Борботько, О. Гніздечко, В. Карасик, І. Колеснікова,

М. Макаров, Г. Почепцов, К. Серажим та ін.), психолінгвістики (Ф. Бекон, А. Вежбицька, Т. Дрідзе, О. Климкіна, С. Куранова, О. Леонтьєв, І. Литвинчук, Ю. Сорокін, Є. Тарасова, І. Шевченко, Л. Якубінський).

Прагматичні орієнтири у вивченні простого речення знаходять вираження у *розширенні* меж теорії функційної значущості синтаксичних структур і виході на вищий рівень його опису й аналізу – як способу впливу на співрозмовника та позитивної взаємодії з ним, *врахуванні* принципів антропоцентризму, діяльнісного, інтенційності, комунікативного успіху, комунікативної інтеракції, *усвідомленні* сутності та природи прагматичного речення як такого, його смислових ознак та конкретних прагматичних функцій.

В обґрунтуванні прагматичної природи простого речення до уваги беремо семіотичну (знакову) концепцію Ч. Пірса, що відрізнялася від концепції Ф. де Соссюра динамічним характером самого знаку. За словами науковця, знак не можна вивчати поза категорією діяльності та учасників знакової взаємодії. У цьому вбачаємо початок розвитку діяльнісного принципу синтаксичної одиниці як функційного знаку, що підлягає розвитку та варіативності.

Перший досвід прагматичної інтерпретації синтаксичної одиниці як знаку було здійснено Ч. Моррісом, який запропонував зв'язок внутрішньої структури мови та людської поведінки. У межах семіотики науковець розмежовує і логічно диференціює три основні парадигми знаку – семіотику, синтактику та прагматику – як відношення знак – значення, знак – знак і знак – мовець. Якщо семантика досліджує значення знаку через призму зовнішнього та внутрішнього світу людини, синтактика – опис відношень між знаками у висловленні, то прагматика з'ясовує умови та мету використання знаків тим, хто виконує мовленнєві дії – читає, слухає, говорить чи пише. Відтак дослідник глибоко починає вивчати знаки мови у контексті поведінки суб'єкта та створені ним комунікативно-прагматичні ефекти через лінгвістичні засоби.

Загальна функційна парадигма вивчення синтаксичної одиниці зумовлює тенденцію до використання у науковому дискурсі поняття речення-висловлення, якщо йдеться не про одиницю синтаксичного рівня мовної системи, а про функційну, актуалізовану в межах системи мовлення. Початком розрізнення речення як одиниці віртуальної й актуальної є семіотична концепція К. Бюлера, який запропонував поділ мовних знаків на співвідносні з контекстом та абстраговані від нього. За словами дослідника, контекстуальні знаки відрізняються від знаків системи тим, що виконують функції (ролі – за словами науковця) – репрезентативну, експресивну, апелятивну. У напрямі дослідження прагматики простого речення ця концепція є ваговою, оскільки за основу опису та аналізу має одиницю, актуалізовану суб'єктом у межах контексту та ситуації спілкування.

Отже, визначаючи природу прагматики простого речення, спираємося на семіотичні концепції, які дають змогу розглядати просте речення як елемент діяльності з обов'язковим урахуванням суб'єктивного чинника. А між тим це не єдиний підхід до вивчення природи прагматичного рівня синтаксичної одиниці. Досить розвиненою є семантична концепція.

Фундаментальними працями в проблемі розмежування семантики і прагматики простого речення вважаємо праці В. Вітгенштейна, П. Стросона, Г. Грайса, Дж. Сьорла, Дж. Остіна, які накреслили орієнтири у теорії значення та його вживання людиною, розмежували поняття семантичного і прагматичного значення, заклали основи аналізу прагматичного смислу у напрямі теорії мовленнєвих актів.

Семантичний і прагматичний складники простого речення ми не відриваємо один від одного, натомість пропонуємо в описі й аналізі простого речення виходити з поняття взаємозв'язаності та взаємозумовленості цих компонентів. І все ж наголосимо на їхніх особливостях: якщо для семантики важливим є аналіз простого речення як носія знаку, що має мовне значення взагалі безвідносно до особистості адресанта та контексту, то прагматика об'єктом аналізу має смисл, що народжується в ситуації спілкування залежно від наміру мовця.

Диференційні ознаки семантичного і прагматичного складників простого речення пропонуємо розглядати у вигляді опозицій: система мови як сфера функціонування – система мовлення як сфера функціонування, об'єктивний характер – суб'єктивний характер, неінтенційність – інтенційність, тезаурусний характер породження та використання – узусний характер породження та використання, незалежність від ситуації й контексту – ситуативність та контекстуальність, відносна статичність – динамічність, інваріантність – варіативність, унормованість – частоанормативність, експліцитність – імліцитність.

На наш погляд, абсолютно виваженим та вичерпним є погляд української дослідниці Л. Безуглої, яка аналізує особливості комунікативної, когнітивної та дискурсивної концепцій щодо природи мовного явища.

Комунікативна концепція прагматики простого речення найбільше асоціюється з теорією мовленнєвих актів і зосереджена на мовленнєвій поведінці, мовленнєвих діях одного комуніканта. Ретроспективний аналіз типології елементарних мовленнєвих актів, що об'єктивуються у формі простого речення (у модусі мови) та висловлення (у модусі мовлення) вказує на неоднозначне бачення різними науковцями вказаної проблеми. Проблемі типології мовленнєвих актів та їх конкретних функцій присвячено чимало праць відомих дослідників, починаючи з Дж. Остіна та Дж. Сьорла і закінчуючи персональним складом сучасних мовознавців К. Бахом, Ф. Бацевичем, М. Вінтонів, В. Богдановим, П. Зернецьким, Г. Рябоконт, О. Семенюком, І. Сусовим, В. Паращук, Г. Почепцовим та ін. Загальною основою виділення простого речення, актуалізованого у вигляді

мовленнєвого або комунікативного акту, є його функційна значущість та виконання ним прагматичної функції – ймовірної чи конкретної.

Критеріями диференціації видів мовленнєвих актів в основному є міра і ступінь ілокутивної сили, яка в кожній конкретній комунікативній ситуації є основою прагматичної функції як інтеграції функції локутивної, ілокутивної та перлокутивної. Ілокутивна функція якраз є ізоморфною до ілокутивного акту як основного рівня акту мовленнєвого: наприклад, якщо просте речення актуалізується у вигляді директиву, то основна функція його вживання – функція висловлення прохання, наказу, інструкції, розпорядження тощо, репрезентативу – функція ствердження, констатації, звіту, пояснення, опису тощо, менасиву – функція погрози, квестиву – функція запитання, експресивну – функція вираження психологічного стану, промісиву – функція висловлення обіцянки та ін. Проте аналіз видів мовленнєвих актів не закінчується описом ілокутивних функцій. Оскільки метою вибору і використання виду мовленнєвого акту є виконання наміру та досягнення перлокутивного ефекту – ефекту впливу на стан адресата, то до уваги беремо перлокутивну функцію, що виявляється в успішному чи неуспішному, доцільному чи недоцільному використанні мовленнєвого акту.

Дискурсивна концепція природи і сутності прагматичного речення відрізняється від комунікативної розумінням мовленнєвого акту як дискурсивно-мовленнєвої взаємодії комунікантів, що засноване на їх колективній інтенції, у процесі якої ними породжуються нові смисли – пропозиційні, ілокутивні, перлокутивні. Важливим у сказаному є перестановка акцентів із мовленнєвої дії на мовленнєву взаємодію та вивчення мовленнєвої поведінки не одного учасника комунікації, а спільної поведінки адресата і адресанта.

Дослідження спеціальної літератури з проблеми приводять до розуміння прагматичної одиниці синтаксичного рівня, зокрема простого речення, як деякого функційного смислу, тому що основою виконання прагматичної функції є смислове наповнення реалізованої мовної одиниці. Іншими словами, смисл є осердям простого речення як одиниці мови та висловлення як одиниці мовлення, що втілюються в мовленнєвих актах різних типів і різного смислового наповнення. Це наштовхує на виділення когнітивної концепції вивчення природи у сутності прагматики простого речення.

Пропоновані в нашому дослідженні наукові розвідки є підґрунтям для визначення поняття комунікативно-прагматичного смислу елементарного мовленнєвого акту, формально вираженого схемою простого речення.

У визначенні природи і сутності прагматичного смислу елементарного мовленнєвого акту пропонуємо виходити з таких положень: основою створення комунікативного прагматичного смислу є когнітивний простір особистості, що передбачає інтеграцію колективного, індивідуального,

національно-культурного досвіду; смислотворювальні категорії функціонального речення – категорія адресатності та адресантності; прагматичний смисл речення-висловлення є результатом взаємовідношення значення та його використання людиною; основними характеристиками комунікативного прагматичного смислу вважаємо змінність, нестійкість, невпорядкованість, суб'єктивність, відносна достовірність для слухача; на рівні синтаксису носієм простого комунікативного прагматичного смислу є непрямий елементарний мовленнєвий акт як актуалізована комунікативна одиниця та прагматично марковане просте речення (прагмема) як потенційна комунікативна одиниця; комунікативно-прагматичний смисл речення не відповідає сумі прагматичних смислів його елементів; основна функція прагматичного смислу реалізованого мовленнєвого акту – регулювати соціальний та індивідуальний досвід мовленнєвої поведінки людини у процесі спілкування.

Отже, ми визначили семіотичну, семантичну, комунікативну, дискурсивну, когнітивну природу прагматики простого речення, обґрунтували основні ознаки прагматичного складника простого речення у зіставленні із семантичним, подали типологію елементарних мовленнєвих актів відповідно до основних класифікаційних чинників та з'ясували особливості функціонування мовленнєвого акту відповідно до авторської інтенції, визначили основні положення смислового наповнення актуалізованого простого речення.

Вивчення простого речення у парадигмі прагматики та вплив теорії мовної комунікації та теорії мовних актів на концепцію прагматики простого речення дозволяє зіставлення речення як одиниці мовної та висловлення як одиниці мовленнєвої, що знаходять вираження у мовленнєвих та комунікативних актах.

Вважаємо за необхідне уточнити деякі позиції щодо кореляції основних понять – речення, висловлення, мовленнєвий акт, комунікативний акт: 1) висловлення – це актуалізоване в межах ситуації чи контексту речення-інваріант; 2) між реченням та висловленням спостерігаємо три типи взаємовідношень: одне речення за структурою і семантикою відповідає одному висловленню; одне речення може містити кілька комунікативних смислів висловлювання (*Буду чекати!* – ствердження, обіцянка, погроза, попередження); один смисл висловлювання може бути представлений кількома реченнями (синтаксичними схемами) (*Принесіть! Чи не принесете? Принесіть, будь ласка*); 3) висловлення (актуалізоване речення), що функціонує в модусі мовлення, та речення як елемент мовної системи знаходять вираження у мовленнєвому та комунікативному актах; 4) просте речення, реалізоване у межах тексту, – елементарний мовленнєвий акт; 5) поняття комунікативного акту є більш широким по відношенню до мовленнєвого: мовленнєвий акт – це складова акту комунікативного, який включає, крім лінгвістичного компоненту,

конситуацію, контекст та пресупозицію; 6) результатом реалізованих мовленнєвих актів є текст, комунікативних – дискурс; 7) залежно від модусу функціонування просте речення виконує мовну, мовленнєву чи комунікативну функції; 8) і в модусі мови, і в модусі мовлення, і в модусі комунікації просте речення (речення-висловлення) може розглядатися як явище комунікативно-прагматичне – потенційне або фактуальне (актуальне).

Резюмуючи сказане, хочемо ще раз акцентувати увагу на деяких позиціях. Джерельною базою формування концепції прагматики простого речення є наукові розвідки з філософії, логіки, семіотики. Прагматична традиція синтаксису простого речення вибудована на теорії мовленнєвих актів, теорії прагматичного значення, теорії мовної комунікації, дослідженнях із лінгвістичної та комунікативної прагматики, функційного синтаксису, лінгвістики тексту, дискурсології, теорії комунікативної взаємодії. Природа прагматичного змісту простого речення вимірюється семіотичною, комунікативною, дискурсивною, когнітивною концептуальними теоріями. За логікою прагматичний компонент має лише мовний знак, позначений функційним, динамічним, діяльнісним, суб'єктивним, інтенційним характером. Прагматичний рівень простого речення матеріалізується у мовленні та комунікації у вигляді елементарних мовленнєвих актів, які є носіями смислів. Смысл – основна вимірювальна одиниця прагматично орієнтованого простого речення та мовленнєвого акту, їх типології. Смысловое наповнення тієї чи тієї синтаксичної одиниці зумовлює конкретну прагматичну функцію – функцію вираження інтенції автора та функцію досягнення перлокутивного ефекту.

Зважаючи на те, що просте речення є статичним та динамічним знаком, його можна розглядати як одиницю функціонування у модусі мови, мовлення, комунікації, відтак і комунікативно-прагматичні смисли знаходять вияв як в окремо взятому, потенційному мовленнєвому акті, так і конкретно реалізованому в умовах ситуації та контексту.

Отже, ми дослідили теоретичні засади прагматичного виміру простого речення. Вважаємо, що прагматичний аспект вивчення синтаксису простого речення має зайняти чільне місце в програмовому матеріалі з фахової та комунікативної підготовки майбутнього вчителя української мови та літератури, оскільки спрямований на ознайомлення з функційною парадигмою синтаксичної бази та зумовлює формування прагматичного мовлення освітянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної прагматики / Ф. С. Бацевич. – К.: Академія. – 2011. – 304 с.
2. Безуглая Л. Р. Имплицитные смыслы в дискурсе: когнитивно-коммуникативный поход / Л. Р. Безуглая // Когніція. Комунікація, дискурс. Міжнар. зб. наук. праць. Серія «Філологія». – № 1. – Харків,

2010. – С. 8–22.
3. Бюлер К. Теория языка: Репрезентативная функция языка / К. Бюлер. – М. : Прогресс, 1993. – 501 с.
 4. Врабель Т. Т. Актуальні проблеми сучасної лінгвопрагматики / Т. Т. Врабель // Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства. Зб. наук. праць. – Ужгород: Ліра, 2000. – Вип. 3. – С. 40–48.
 5. Врабель Т. Т. Основні особливості комплексного прагматичного аналізу мовленнєвих актів / Т. Т. Врабель // Проблеми романо-германської філології: Зб. наук. праць. – Ужгород: Мистецька лінія, 2001. – С. 27–38.
 6. Иванова И. П., Бурлакова В. В., Почепцов Г. Г. Теоретическая грамматика современного английского языка. Учебник / И. П. Иванова, В. В. Бурлакова, Г. Г. Почепцов. – М. : Высшая школа, 2013. – 285 с.
 7. Мещлер А. А. Прагматика коммуникативных единиц / А. А. Мещлер. – Кишинев: Штиинца, 1990. – 104 с.
 8. Почепцов Г. Г. Прагматический аспект изучения предложения (к построению теории прагматического синтаксиса) / Г. Г. Почепцов // Иностранные языки в школе. – 1975. – №6. – С. 15–25.
 9. Почепцов О. Г. Основы прагматического описания предложения / О. Г. Почепцов – К. : Вища школа, 1986. – 116 с.
 10. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика / И. П. Сусов. – Винница: Нова книга, 2009. – 272 с.
 11. Сусов И. П. Семантика и прагматика предложения / И. П. Сусов. – Калинин: Изд-во Калининского университета, 1980. – 51 с.